

FAG Praksisopplæring

Guri Rosseland Rummelhoff, høyskolelektor i sykepleie ved Høgskolen i Østfold, Avdeling for helse- og sosialfag.

Hanne Schou Røising, IKT-pedagog og høyskolelektor ved Høgskolen i Østfold, Avdeling for helse- og sosialfag.

Deler refleksjoner digitalt

Sykepleierstudenter lærer mye av å utveksle refleksjonsnotater fra praksis elektronisk.

Ved Høgskolen i Østfold skriver sykepleierstudentene ukentlige refleksjonsnotater fra praksisperiodene. Studentenes refleksjonsnotater er et arbeidskrav i praksis, men det varierer i hvilken grad disse blir lest og kommentert av praksislærere ved høyskolen og praksisveiledere.

Bakgrunn

I sin doktoravhandling dokumenterer Lillemoen at studentene opplever bruken av refleksjonsnotatene som lite tilfredsstillende (1). Skolen krever at studentene skal skrive refleksjonsnotater for å stimulere sin erfaringslæring gjennom refleksjon over egen praksis, men disse intensjonene synes å falle på steingrunn fordi de ikke følges opp. Mange studenter gir uttrykk for skuffelse over at ingen, verken praksislærere eller praksisveiledere, viser interesse for det de skriver (1). Flere lærere ved sykepleierutdanningen deler studentenes oppfatning. Norgesuniversitet har gjennomført en nasjonal kartlegging om bruk av IKT i norsk, høyere utdanning (2). Kartleggingen viser at dagens teknologi har et stort potensial for samarbeid, delaktighet og utvikling av egen læring, og at IKT gjør mer stu-

dentaktive læringsformer mulig. Også St.meld. nr. 27 legger føringer for mer bruk av IKT, med særlig vekt på studentaktive læringsformer og veiledning. Meldingen slår fast at det ligger et stort potensial i bruk av IKT i undervisning, læring og kompetanseutvikling (3).

Prosjekt og metode

I prosjektet delte studentene ved Høgskolen i Østfold sine refleksjonsnotater i Blackboard (BB), skolens elektroniske læringsplattform på det aktuelle tidspunktet. Refleksjonsnotatene ble lest av medstudenter i praksisgruppen og av praksislærer på skolen, som ga tilbakemeldinger på notatene. Hver student skulle gi og få to kommentarer på notatene en gang i uken. Praksislærer skulle gi minst en kommentar til hver student. På bakgrunn av disse kommentarene lagde studentene en oppsummering på sitt notat. Hensikten med prosjektet var at studentene skal oppleve refleksjoner over praksis som betydningsfullt, og at arbeidet med refleksjonene skal stimulere til kunnskapsbasert praksis, med særlig vekt på erfaringsbasert kunnskap (5). Vi ønsket også å forflytte muntlig refleksjon på skoledager i praksis (PSH-dager) til skriftlig refleksjon i læringsplattformen. På den måten blir refleksjonsarbeidet fleksibelt i forhold til tid og sted. Prosjektet ble gjennomført med utgangspunkt i en aksjonsrettet tilnærming. Aksjonsforskning er knyttet til ulike intervensjoner for å skape endring. Intervensjoner kan være i form av prosjekter, forsøk og tiltak (4).

Evaluering

For å evaluere prosjektet foretok vi to spørreundersøkelser. Av til sammen 25 prosjektdeltakere deltok 19 informanter i spørreundersøkelsen (79 prosent). Blant studenter som fulgte ordinært forløp, ba vi 25 tilfeldig utvalgte studenter om å utgjøre en kontrollgruppe ved å svare på en undersøkelse. Åtte studenter svarte

(32 prosent). Spørreundersøkelsene ble gjennomført elektronisk i Blackboard, med både lukkede og åpne spørsmål. De kvantitative dataene er bearbeidet med bruk av programmet SPSS, og presenteres som frekvensfordelinger. De kvalitative dataene, som vi hentet inn ved åpne spørsmål, ble kategorisert og tematisert ved bruk av innholdsanalyse (5).

Metodekritikk

Studentundersøkelsene innhenter i hovedsak kvantitative data. Med så få respondenter (N = 25) blir det problematisk å analysere funnene statistisk. I ettertid ser vi at fokusgruppeintervju som et supplement til spørreskjemaet ville gitt mer utdypende svar. 19 studenter av 25 svarte på vår spørreundersøkelse. Den høye svarprosenten styrker studiens validitet. Lav svarprosent fra kontrollgruppen, reduserer verdien av sammenlikninger mellom de to gruppene. Når vi sammenlikner funn fra prosjektdeltakerne med kontrollgruppen, blir det derfor problematisk at så få studenter i kontrollgruppen deltok. Dette er svakheter når vi sammenlikner de to gruppene.

Funn

På åpne spørsmål i spørreskjemaet ble følgende temaer trukket fram illustrert med studentsitater:

1) Kontinuitet i arbeidet med refleksjonsnotater

«Det ble mye notater og kommentarer å lese. Men vi fikk et mye større innblikk i de andre studentenes praksis enn vi ville gjort om vi kun hadde møttes på PSH-dagene. Jeg tror vi lærte mer enn de som kun møttes på PSH-dagene, da vi hadde mye mer kontinuerlig refleksjon. Sammenliknet med når refleksjonsnotater gjøres muntlig, har ikke dette gått i glemmeboken.»

2) Mer tid for refleksjon

«På skolen sitter vi én time i refleksjons-

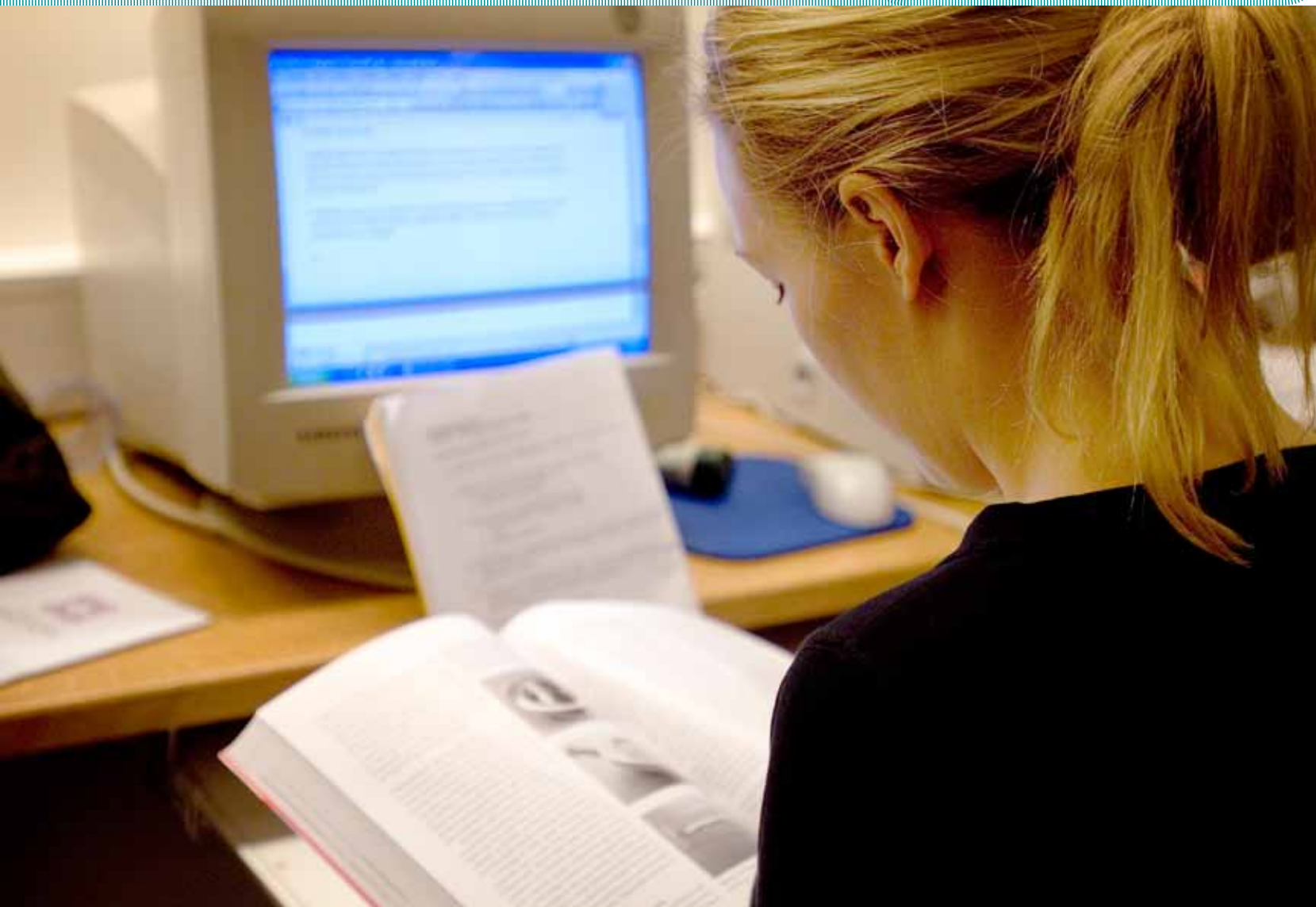
Hovedbudskap

Sykepleiestudenter opplever det som betydningsfullt å dele refleksjonsnotater med medstudenter og praksislærer i digitale læringsomgivelser. Hensikten med å dele refleksjonsnotater er å gjøre praksis kunnskapsbasert. Studenter ønsker en kombinasjon av elektronisk deling av refleksjonsnotater og fysiske møter på skolen.

Søkeord

Les mer og finn litteraturhenvisninger på våre nettsider.

- » Sykepleierutdanning » Sykepleierstudent
- » Praksisstudie » Informasjonsteknologi

FLEKSIBELT: Studentene opplevde at å utveksle refleksjonsnotater på nettet ga mer fleksibilitet, både i tid og rom. Arkivfoto: Stig Weston

grupper, og når det er åtte stykker som skal gå igjennom sin situasjon, er det begrenset med tid til å ta opp vanskelige situasjoner. Derfor har refleksjonsnotatene på BB (Blackboard) vært fine, fordi det har gitt mer tid for refleksjon, og man kan tenke mer igjennom hva man svarer. I dette prosjektet har jeg fått tilbakemeldinger på alle refleksjonsnotatene.»

3) Større læringsutbytte

«Det å få tilbakemelding både fra praksislærere og fra medstudenter har vært bevisstgjørende og trygt, det har gjort læringsutbyttet større enn ved de muntlige refleksjonsgruppene på skolen i tidligere praksisperioder. I tillegg har det kommet kommentarer fra medstudenter som vanligvis ikke sier noe i plenum, noe som er kjempepositivt! Men det har også vært tidkrevende og til tider vanskelig å levere innen fristen.»

4) Nyttig for oppgaveskrivingen

«Å skrive ned refleksjonene og få kommentarer fra medelever og lærer har vært nyttig

for drøftingsdelen i arbeidskravet, og dermed viktig læring å ta med seg videre i andre oppgaver.»

5) For tidkrevende

«Synes dette opptar mer tid enn å ha refleksjonsgrupper på skolen. Du skriver ditt notat og så kommenterer flere på det, og så må du skrive igjen. Mye jobb. Bedre å ta det muntlig.»

6) Upersonlig å reflektere i Blackboard

«Savnet veldig refleksjonsgruppen på skolen. Dette er en trygghet når du er ute i praksis, følte det ble veldig upersonlig å reflektere på Blackboard»

Dersom studentene kan få velge, ønsker 42,1 prosent et tilsvarende opplegg i neste praksisperiode, mens 36,8 prosent ønsker en kombinasjon av elektronisk deling av refleksjonsnotater med refleksjonsgrupper på skolen.

Diskusjon

Et sentralt funn er at prosjektdeltakerne vur-

derer det generelle utbyttet av å arbeide med refleksjonsnotater som større enn kontrollgruppa. Studentene legger mer arbeid i å skrive refleksjonsnotater når både medstudenter og praksislærere skal lese og kommentere dem. Studentene som vurderer utbyttet av arbeidet

«Arbeid med refleksjonsnotater kan bidra til personlig og faglig utvikling.»

med refleksjonsnotater som stort, viser oftere sine refleksjonsnotater til praksisveileder enn de studentene som vurderer utbyttet som lite. De studentene som bruker sine refleksjonsnotater som veiledningsgrunnlag overfor praksisveileder, får også veiledning på situasjonen fra en sykepleier som kjenner pasienten. Dette kan bidra til større forståelse for situasjonen og utvikling av erfaringskunnskap (5).

Dialog

Over halvparten av prosjektdeltakerne opplever at skriving av refleksjonsnotater har hatt betydning for deres læring i praksis og personlige utvikling. For at refleksjonsnotatene skal utvikle seg gjennom praksisperioden, er studenten avhengig av tilbakemeldinger og dialog med andre for å få nye synspunkter på egne refleksjoner. De trenger veiledende spørsmål som kan føre til at de selv får et mer nyansert syn på situasjonen. Forutsetningen for å lære av å skrive refleksjonsnotater er at de inneholder mer enn en beskrivelse av situasjonen. Egne tanker, reaksjoner og følelser rundt situasjonen er også sentralt. For å utvikle refleksjonene til et høyere nivå bør de også inneholde begrunnelser underbygget av teoretisk og etisk kunnskap (6).

Språket

For utvikling av tanker, spiller språket en viktig rolle (7,8). Det å skrive ned sine erfaringer fra praksis og reflektere over disse, gjør at studenten går i dialog med seg selv (8). Å dele refleksjoner med andre er en sosial aktivitet hvor studenten går i dialog med medstudenter og praksislærere. Dette gjør skriving av refleksjonsnotater til en viktig læringsstrategi i praksis som stimulerer til erfaringslæring. I refleksjonsnotater er erfaringskunnskap og brukerkunnskap viktigst, men det vil heve refleksjonene til et høyere nivå om man også relaterer til forskningsbasert kunnskap (5). Kunnskapsbasert praksis inneholder forskningsbasert kunnskap, erfaringsbasert kunnskap og brukerkunnskap og de tre kunnskapsformene utvikles i en kontekst (5). Det er en bestemt kontekst, eller situasjonsbeskrivelse, som er fokus i refleksjonsnotatene. Når praksislærer og medstudenter gir tilbakemeldinger på notater, kan det bidra til at de tre kunnskapsformene integreres. Prosjektdeltakerne synes at prosjektet var tidkrevende. Det å skrive og gi tilbakemeldinger og være i en reflekterende prosess er tidkrevende. Hvis man oppnår hensikten, som er å utvikle kunnskapsbasert praksis, kan det være vel anvendt tid.

Bruk av IKT

Ved sykepleierutdanningen er det tradisjon for at studentene møtes til PSH-dager for å dele erfaringer fra praksis med hverandre og med praksislærere. Til disse samlingene har studentene hatt med seg refleksjonsnotater som de leser for hverandre. Man velger gjerne ut noen

refleksjonsnotater som man reflekterer dypere over i gruppa. I dette prosjektet har studentene, i stedet for å dele erfaringer muntlig i fysiske møter på skolen, delt sine erfaringer skriftlig i gruppens eget diskusjonsforum i læringsplattformen. Erfaringer fra praksis er beskrevet i studentenes refleksjonsnotater, og medstudenter og praksislærere har kommentert og gitt tilbakemeldinger. Kunnskapsdepartementet har gitt klare føringer for at digital kompetanse er et viktig kompetanseområde som studenter i høyere utdanning bør tilegne seg gjennom sine studier. Bruk av digitale verktøy fremheves som grunnleggende ferdigheter og et definert område som høyere utdanning skal tilrettelegge for ved at studentene tilegner seg denne kompetansen i studier (9). I Norgesuniversitetets IKT-monitoren er konklusjonen at det er stor variasjon i utbredelse og bruk av IKT i norsk høyere utdanning. Denne ulikheten beskrives som bekymringsfullt fordi studentene vil ende opp med svært ulik erfaring med bruk av IKT. Samarbeidslæring er ett område som trekkes fram som særlig relevant i forhold til å tilrettelegge for bruk av ulike IKT-verktøy (2).

Mer tid

Den «sakte tiden» i refleksjonsarbeidet er viktig fordi den kan bidra til større grad av refleksjon. Funnene i dette prosjektet viser at prosjektdeltakerne vurderer at denne formen har fungert godt. Mange faktorer har bidratt til dette. Ifølge Dysthe (7) er skriving i seg selv en viktig læringsstrategi. Alle studentene har skrevet refleksjonsnotater. Det særegne i vårt prosjekt er at studentene også har skrevet tankene sine på hverandres refleksjonsnotater, i stedet for å gi disse muntlig. Dysthe (7) hevder at gjennom skriving kan vi etterspore tanken, lete den opp og utvikle den videre. Denne prosessen går saktere når vi skriver enn når vi snakker. Dette blir også trukket fram som en av fordelene med IKT-støttet samarbeidslæring. Sammenliknet med den muntlige dialogen som foregår i personlige møter, vil den skriftlige dialogen innebære at deltakerne får god tid til å lese, skrive, reflektere og forandre argumentene sine før de svarer på et spørsmål eller deler kunnskap med hverandre (10).

Fleksibelt

IKT-støttet samarbeidslæring gir muligheter for fleksibilitet i tid og rom. Det er viktig at utdanningsinstitusjonene tilrettelegger for økt

fleksibilitet. Vi vet at tid er en knapp ressurs både for studenter og ansatte. Det er derfor viktig å gjøre klare prioriteringer for hvilke studentaktiviteter som «må» finne sted på skolen, og hvilke som kan finne sted i form av fleksible løsninger. Begrunnelsene for prioriteringene må være pedagogiske. Vi har informasjonskanaler i læringsplattformen til formidling av informasjon som studentene kan lese selv. På den måten kan tid i klasserommet brukes til pedagogiske aktiviteter der man forutsetter at informasjonen er lest.

Konklusjon

Studien viser at studentene har mer utbytte av å jobbe med refleksjonsnotater når disse brukes aktivt. Studentene opplever at arbeid med refleksjonsnotater kan bidra til personlig og faglig utvikling. Når de legger mye arbeid i refleksjonsnotatene sine, bruker studentene også disse mer aktivt i veiledning med sin praksisveileder. IKT – verktøy kan være nyttig for refleksjonsprosessen. Studentene ønsker en kombinasjon av elektronisk deling og fysiske møter. Videre anbefaler vi at man prioriterer arbeidet med refleksjonsnotater i studentenes praksisperioder. Studentenes refleksjonsarbeid bør knyttes opp til fysiske møter kombinert med deling av refleksjonsnotater i læringsplattformen. Som forberedelse til refleksjonsmøter bør man gjøre refleksjonsnotatene tilgjengelig for deltakerne på forhånd, slik at studenter og praksislærere kan lese disse. I tillegg til beskrivelser fra praksis må man vektlegge studentenes egne refleksjoner, samt at disse relateres til relevant teori. På denne måten vil de ulike kunnskapsformene fra kunnskapsbasert praksis integreres. ■■■

LITTERATUR

- Lillemoen L. Det er bare sånn jeg er ... En undersøkelse om sykepleiestudenters utvikling av moralsk opptreden. Det medisinske fakultet. Universitetet i Oslo, 2008.
- Wilhelmsen J, Ørnes H, Kristiansen T, Breivik J. Digitale utfordringer i høyere utdanning. Tromsø: Norgesuniversitetets skriftserie nr. / 2009
- St.meld. nr. 27 (2000-2001): Gjør din plikt – krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning. Kunnskapsdepartementet
- Koren PC, Lindøe PH. Metoder for bedre arbeidsmiljø. Oslo: Gyldendal arbeidsliv, 2008.
- Nortvedt MW, Jamtvedt G, Graverholt B, Reinart LM. Å arbeide og undervise kunnskapsbasert – en arbeidsbok for sykepleiere. Oslo: Norsk Sykepleierforbund, 2007.
- Kirkevold M. Vitenskap for praksis. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996.
- Dysthe O, Hertzberg F, Hoel TL. Skrive for å lære: Skrivning i høyere utdanning. Oslo: Abstrakt forlag, 2001.
- Vygotsky LS. Thought and Language. London: The MIT Press, 1987
- Kunnskapsdepartementet (2006): Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Oslo
- Dirckinck-Holmfeld L, Tolsby H, Nyvang T. E-læringsystemer i arbeidsløst prosjektspædagogikk. Danmark: Roskilde Universitetsforlag, 2002.